

ทำพ็อนในการแสดงของสถาบันการศึกษา

เนื้อหาในบทนี้ จะกล่าวถึงลักษณะการแสดงและทำพ็อนในการแสดงของสถาบันการศึกษาในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยจะยกตัวอย่างการแสดงพ็อนหมากกับแก๊บและลำเพลินของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด และการพ็อนตั้งหวาย พ็อนสี่ท่อนของสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี เพราะการแสดงพ็อนหมากกับแก๊บ ลำเพลิน พ็อนตั้งหวาย และพ็อนสี่ท่อนมีมาช้านาน และมีการแสดงดังกล่าวปรากฏอยู่หลายแห่ง ได้แก่ การแสดงของชาวบ้าน หมอลำคณะต่างๆ และสถาบันการศึกษาทั้งในวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด และสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี ซึ่งผู้วิจัยจะได้ศึกษาถึงองค์ประกอบในการแสดง เช่น โอกาสที่ใช้แสดง สถานที่แสดง การแต่งกาย เครื่องดนตรี ลายดนตรีที่ใช้ ตลอดจนขั้นตอนการแสดงและลักษณะทำพ็อน สำหรับสาเหตุที่เลือกศึกษาการพ็อนหมากกับแก๊บและลำเพลินของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดเนื่องจาก

1. เป็นสถาบันแรกที่ได้รวบรวมทำทางการเล่นหมากกับแก๊บของชาวบ้าน และทำลำเพลินของหมอลำเพลินไว้เป็นชุดการแสดงได้อย่างสวยงามน่าสนใจ
2. เป็นชุดการแสดงที่ได้รับความนิยมสูงจากผู้ชมทั่วไปโดยการสังเกตจากความถี่ที่นำออกไปแสดง
3. เป็นชุดการแสดงที่มีทำพ็อนแสดงถึงความสามารถเฉพาะตัวของผู้พ็อน เช่น การชยับหมากกับแก๊บในท่าโลดโผนต่างๆ หรือท่าแข็งของลำเพลิน เป็นต้น

สาเหตุที่เลือกศึกษาทำพ็อนตั้งหวาย และสี่ท่อน ของสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี เนื่องจาก

1. เป็นการแสดงที่มีที่มาของทำพ็อนที่น่าสนใจ กล่าวคือ เป็นการแสดงที่มาจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ตอนใต้) และมาจากการแสดงหมอลำกลอน
2. การแสดงทั้ง 2 ชุด มีลักษณะทำพ็อนทั้งที่ต่างกันและคล้ายคลึงกันอย่างน่าสนใจ
3. มีทำพ็อนปรากฏอยู่มาก และได้รับความนิยมจากผู้ชมเป็นอย่างสูงตลอดจนเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปเป็นอย่างดี โดยเฉพาะพ็อนตั้งหวายซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นเอกลักษณ์การพ็อนของจังหวัดอุบลราชธานี

การเขียนลักษณะท่าพ้อนในบทนี้ จะใช้วิธีการอธิบายท่าพ้อนโดยการพรรณนา เช่น บทที่ผ่านๆ มา โดยจะแบ่งเป็นลักษณะ มือ เท้า ลำตัว การเคลื่อนไหวของท่า ตลอดจนใช้ภาพประกอบในการอธิบายแต่ละท่า จากนั้นจึงสรุปวิเคราะห์ลักษณะท่าพ้อนทั้งหมดของทั้ง 2 สถาบัน ดังจะได้พรรณนาเป็นลำดับดังนี้

พ้อนหมากกับแก้วและลำเพลิน

พ้อนหมากกับแก้วและลำเพลินเป็นการแสดงที่นำเอาท่าทางการชบับกับแก้วของชาวบ้านและท่าพ้อนของหมอลำเพลินรวมไว้ในชุดเดียวกัน (ศึกษารายละเอียดความเป็นมาในบทที่ 2) ในการแสดงจะต้องอาศัยองค์ประกอบดังนี้

องค์ประกอบการแสดง

1. โอกาสที่ใช้ในการแสดง แสดงได้ในงานรื่นเริงต่างๆ ไป เช่น งานบุญกุฏิ บุญผ้าป่า งานบวช งานแต่งงาน ฯลฯ
2. สถานที่แสดง แสดงได้ทั้งบนเวทีหรือสถานที่อื่นๆ ที่จัดไว้ให้สำหรับแสดง เช่น แสดงกลางสนามฟุตบอล เนื่องในพิธีเปิดหรือปิดงานกีฬาต่างๆ ไป
3. ผู้แสดง มีทั้งชายและหญิง โดยฝ่ายชายเป็นผู้แสดงพ้อนหมากกับแก้วจับคู่กันระหว่างไม้ยาวและไม้สั้น (ชายสั้น) โดยมีอุปกรณ์การแสดงคือ หมากกับแก้วไม้ยาวและไม้สั้นจากนั้นจึงเข้าไปรับฝ่ายหญิงออกมาพ้อนลำเพลิน
4. จำนวนผู้แสดง ไม่จำกัดตายตัวว่ามีกี่คู่ทั้งชาย-หญิง ทั้งนี้คำนึงถึงขนาดของเวทีและสถานที่แสดง
5. การแต่งกาย ฝ่ายชาย นุ่งผ้าหยักรั้งไม่สวมเสื้อ และเขียนลวดลายบนตัวเหมือน ลักขันธ์ และมีผ้าโพกศีรษะ ฝ่ายหญิง นุ่งผ้าซิ่นมีเชิง สวมเสื้อแขนกระบอกเกล้าผมมวย มีเครื่องประดับ
6. เครื่องดนตรี ใช้วงดนตรีอีสานบรรเลงประกอบด้วย พิณ แคน โหวด โป่ง กลอง ฉาบ เป็นต้น
7. ลายที่ใช้ มี 2 ลาย คือ ลายสุดสะแนนและลายลำเพลินมีลักษณะการใช้ดังนี้
 - 7.1 ลายสุดสะแนน เป็นลายที่ใช้ในช่วงที่ผู้ชายออกแสดงพ้อนหมากกับแก้ว เป็นลายที่มีจังหวะกระชับ โดยมีจังหวะนับ 1-2-3-4 เท่ากับ 1 เที้ยว ท่าพ้อนในแต่ละท่าจะใช้จำนวนก็เทียวก็ได้ แต่ต้องเปลี่ยนท่าพ้อนในจังหวะที่ 4 เสมอ
 - 7.2 ลายลำเพลิน เป็นลายที่ใช้ในช่วงผู้หญิงและผู้ชายออกท่าพ้อนลำเพลิน มีทำนองที่รูกเร้า รวดเร็ว เพื่อแสดงความสนุกสนานเปลือดเพลิน โดยมีจังหวะนับ 1-2-3-4 ในแต่ละเทียวและเปลี่ยนท่าในจังหวะที่ 4 เช่นกัน

8. ลำดับขั้นตอนในการแสดง ดนตรีเริ่มเกริ่นด้วย พิณ เล็กน้อยแล้วจึงบรรเลง ผสมวงด้วยสายสุตสะแนแน นักแสดงชายออกพ้อนหมากกับแก๊บจนครบกระบวนท่า แล้วหันกลับไปทำท่ารับฝ่ายหญิงออกหน้าเวที โดยเปลี่ยนลายดนตรีเป็นลายลำเพลิน ฝ่ายชายและฝ่ายหญิง จับคู่พ้อนลำเพลินด้วยกันจนครบกระบวนท่า แล้วจึงเข้าเวทีไป

แนวคิดลักษณะท่าพ้อนหมากกับแก๊บลำเพลิน

จากการสัมภาษณ์นายชุมเดช เดชภิมล¹ อาจารย์ 2 ระดับ 6 วิทยาลัยนาฏศิลป์ ร้อยเอ็ด ผู้คิดประดิษฐ์การแสดงชุดพ้อนหมากกับแก๊บลำเพลิน ได้กล่าวถึงแนวคิดและลักษณะท่าพ้อนว่าหมากกับแก๊บเป็นท่าทางการชกกับแก๊บของชาวบ้านที่นิยมใช้ท่าทางโลดโผนเพื่อความสนุกสนาน และมักจะเน้นท่าการร่วมเพศของฝ่ายชาย เช่น ท่าอนกระเด้าทั้งคว้าและหงาย และเมื่อนำมาเป็นการแสดงได้ตั้งชื่อเรียกว่า ท่าดาวนอน ท่าเสื่อตะครุบ เป็นต้น เพื่อให้ฟังดูสุภาพไม่หยาบคายจนเกินไป ท่าพ้อนหมากกับแก๊บนี้ได้จากชาวบ้าน จ.ร้อยเอ็ด คือ นายมูล วิชาจันทร์ นายชาย จันทร์เทม และนายกาญจน์ มันทะลา แห่งคณะลำเพลินบ้านแพน จ.มหาสารคาม ซึ่งในครั้งนั้นจะนำไปแสดงเผยแพร่ในงานแม่ฟ้าหลวงที่ จ. เชียงราย ต่อมา นายสมบัติ แก้วสุจริต ผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดในขณะนั้น มีความคิดให้รวบรวมการเล่นหมากกับแก๊บเป็นชุดการแสดงเพื่อนำไปแสดงในงานลีลาศ จ.สุโขทัย ในปี พ.ศ. 2535 ตั้งนั้นจึงได้ศึกษาการตีหมากกับแก๊บ และประกอบกับได้เห็นท่าลำเพลินของคณะเพชรบ้านแพน จึงได้มีความคิดที่นำการแสดงทั้งสองอย่างมาแสดงรวมกันเป็นชุดเดียว จึงทำให้มีการแสดงชุดหมากกับแก๊บลำเพลินเกิดขึ้น ส่วนท่าพ้อนลำเพลินนั้น มีลักษณะเด่นในการแอ่นตัวไปข้างหลังในท่าเนิ้ง และมีการใช้มือในลักษณะหมุนมือพนมมือ พร้อมกับกระดิกนิ้วไปมาในท่าลำเพลิน นอกจากนั้นยังมีการเตะเท้าไปข้างหน้าในการพ้อน นับว่าเป็นลักษณะเด่นที่ดูแปลกตากว่าการแสดงชุดอื่นๆ

ในลำดับต่อไปใคร่ขออธิบายลักษณะท่าพ้อนของหมากกับแก๊บและลำเพลิน ของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดโดยอธิบายแยกเป็น 2 ลักษณะคือ 1. ท่าพ้อนหมากกับแก๊บ 2. ท่าพ้อนลำเพลิน

¹สัมภาษณ์ ชุมเดช เดชภิมล, อาจารย์ 2 ระดับ 6 วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด, 30

ท่าพ็อนหมากกับแก้บของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด
 แสดงท่าโดยนักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด
 บันทึกภาพเมื่อวันที่ 30 มกราคม 2538 ณ วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด
 ท่าที่ 1 ท่าแอวจั้ง (เอวเคล็ด)

ภาพที่ 134

ลักษณะท่า

มือ	คล้ายท่าแซ่แกว่งหาง แต่มือซ้ายส่งหลัง มือขวาจับกับแก้บยกสูงข้างศีรษะห่างกันพอประมาณ มือซ้ายจับกับ แก้บคว่ำมือส่งไปด้านหลัง
เท้า	เท้าขวาวางเต็มเท้า ย่อเข้าลง เท้าซ้ายวางเต็มเท้าหลบเหลี่ยม ซ้าย นำหนักอยู่ที่ขาขวา
ลำตัว	หันด้านข้างลำตัวออก เอนตัวไปด้านหลัง ศีรษะเอียงขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ถัดเท้าทั้งสองเคลื่อนตัวไปทางด้านหน้าของเวที บิดเอวสับคักัน พร้อมทั้งซบกับแก้บตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าเลียนแบบกิริยาอาการของคนพิการเดินแบบเอวเคล็ด เพื่อ ให้ดูแล้วเกิดความสนุกสนาน

ท่าที่ 2 ท่าชยับกับแก้บ

ภาพที่ 135

ลักษณะท่า	คล้ายท่าปูสิ่งหลาน แต่ยกขาขวาเอียงซ้าย
มือ	แขนขวาเหยียดตั้งข้างลำตัวระดับไหล่ แขนซ้ายอยู่ระดับเอว
เท้า	ยกเท้าขวา ย่อเข้าซ้าย น้ำหนักอยู่ที่ขาซ้าย
ลำตัว	เอียงซ้าย หน้ามองมือขวา
การเคลื่อนไหว	เหยียดขาที่ยกหมุนตัวกว้างวงกลมไปทางซ้าย วางขาขวายกขาซ้าย เปลี่ยนมือซ้ายเหยียดตั้ง
ความหมาย	เป็นท่าชยับตีกับแก้บแบบ โสัด โผนท่าหนึ่ง เพื่อให้ดูแปลกตาและ แสดงถึงความสามารถของผู้แสดง

ท่าที่ 3 ท่าถวยถวน (บุชาพญาถวน)

ภาพที่ 136

ลักษณะท่า

มือ

คล้ายท่าแซ่แก่งหาง แต่มีมือขวาส่งหลัง

- กับแก้มยาว มือขวาหักข้อมือหงายขึ้นส่งมือไปข้างหลัง แขนเหยียดตั้ง มือซ้ายยกขึ้นหักข้อมือเข้าหาลำตัวระดับศีรษะงอแขนเล็กน้อย

เท้า

- กับแก้มสั้น ทำสลับตรงข้าม

- กับแก้มยาว เท้าซ้ายวางเต็มเท้า ย่อเข้าลง เท้าขวาวางเต็มเท้าหลบเหลี่ยม ใช้น้ำหนักอยู่ขาซ้าย

- กับแก้มสั้น ทำสลับตรงข้าม

ลำตัว

อยู่ในลักษณะหันหน้าเข้าหากันทั้งกับแก้มสั้น-ยาว ตัวตั้งตรง หน้ามองมือสูง

การเคลื่อนไหว

เหยียดแขนและไหล่ไปมาซ้าย-ขวา สลับกัน พร้อมกับขยับตัวเล็กน้อย และขยับกับแก้มตามจังหวะ

ความหมาย

เป็นท่าเลียนแบบการแสดงความเคารพบูชาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่บนสวรรค์คือ พญาถวน ผู้ซึ่งเป็นใหญ่ในสรวงสวรรค์ที่ชาวอีสานนับถือ

ท่าที่ 4 ท่าตีชุด

ภาพที่ 137

ลักษณะท่า	ไม่ปรากฏในท่าพ็อนแม่ท้อसान
มือ	- กีบแก็บยาว มือทั้ง 2 ชยับกีบแก็บด้านหน้าลำตัวโดยให้มือขวา อยู่ล่างระดับอก - กีบแก็บสั้น มือทั้ง 2 ชยับกีบแก็บด้านหลังลำตัว
เท้า	- กีบแก็บยาว ตั้งเข้าซ้าย นั่งทับสั้นเท้าขวา - กีบแก็บสั้น เท้าซ้ายวางเหยียบลงบนเข้าขวาของผู้เล่นกีบแก็บยาว
ลำตัว	- กีบแก็บยาว เอนตัวไปด้านหลัง เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย - กีบแก็บสั้น ลำตัวตั้งตรง
การเคลื่อนไหว	- กีบแก็บยาว ชยัมมอติกีบแก็บด้านหน้าบ้าง ด้านหลังบ้าง สลับกันไป พร้อมทั้งชยัมตัวตามจังหวะ - กีบแก็บสั้น ชยัมมอติกีบแก็บด้านหลัง ด้านหน้าบ้าง สลับกันไป พร้อมทั้งชยัมตัวตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าชยัมตีกีบแก็บแบบ โลดโผนท่าหนึ่ง เพื่อให้ดูแปลกตาและ แสดงถึงความสามารถของผู้แสดง

ท่าที่ 5 ท่าลอยปลากระเต็ด

ภาพที่ 138

ลักษณะท่า	ไม่ปรากฏในท่าพ่อนแม่บ่อที่सान
มือ	ยกมือทั้ง 2 ชยับตีกับแก้วเหนือลำตัวระดับอก
เท้า	อยู่ในลักษณะงอพับเข้าที่บั้น
ลำตัว	ลำตัวเอนลงนอนหงายกับพื้น ให้ศีรษะหันเฉียงลงไปทางด้านขวา เป็นลักษณะแนวเฉียงประมาณ 45 องศาของเวที
การเคลื่อนไหว	มือทั้ง 2 ชยับตีกับแก้ว ไปมาตามจังหวะแล้วค่อยๆ ลุกขึ้นนั่ง
ความหมาย	เป็นท่าเลียนแบบธรรมชาติชีวิตความเป็นอยู่ของสัตว์น้ำ คือ ปลา เมื่อเวลาว่ายน้ำลอยตัวอยู่บนผิวน้ำ แสดงถึงความสามารถ เฉพาะตัวของผู้พ่อนในการนอนหงายชยับตีกับแก้ว

ท่าที่ 6 ท่าเลื้อยตะครุบ

ภาพที่ 139

ลักษณะท่า	ไม่ปรากฏในท่าพ้อนแม่บทอัสาน
มือ	มือทั้ง 2 ทำท่าขยับตีกับแก้บด้านหน้าโดยวางศอกซ้ายบนพื้น
เท้า	ขาขวาเหยียดตรงวางคว่ำบนพื้น ขาซ้ายงอเข้าตัดพื้น อยู่ในลักษณะนอนคว่ำ
ลำตัว	ก้มตัวลงกับพื้น เอียงศีรษะซ้ายออกหน้าเวที
การเคลื่อนไหว	มือทั้ง 2 ขยับตีกับแก้บเข้า-ออก ตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าเลียนแบบพฤติกรรมทางเพศของมนุษย์ คือท่านอนร่วมเพศของมนุษย์ แต่ใช้ชื่อท่าทางของสัตว์ คือเลื้อยกำลังตะครุบเหยื่อ

ท่าที่ 7 ท่าดาวนอน (ท่าเต้า)

ภาพที่ 140

ลักษณะท่า	ไม่ปรากฏในท่าพื่อนแม่บทอีสาน
มือ	มือทั้ง 2 ช้างขยับติดกับแก้มเหนือลำตัวระดับเอว
เท้า	ขาขวาตั้งเข้าชั้นชั้น ขาซ้ายวางไขว่ห่างบนเข้าขวา อยู่ในลักษณะนอนหงาย
ลำตัว	ลักษณะนอนหงายเป็นแถวเฉียงตั้งเดิม(ท่าที่ 6) ยกศีรษะขึ้น หน้ามองมือที่ขยับติดกับแก้ม
การเคลื่อนไหว	พลิกตัวนอนหงายจากท่าเสื่อตะครุบ(ท่าที่ 6) มือทั้ง 2 ขยับติดกับแก้ม พร้อมทั้งขยับเอวยกขึ้นลง ตามจังหวะ จากนั้นจึงทำท่าลุกขึ้นเดินไปหาฝ่ายหญิง
ความหมาย	เป็นท่าเลียนแบบพฤติกรรมทางเพศของมนุษย์ คือ ทำนอนร่วมเพศของมนุษย์

ท่าฟ้อนลำเพลิน

แสดงท่าโดยนักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

*ท่าที่ 1-6 เป็นท่าฟ้อนลำเพลินทั้งชายและหญิง

ท่าที่ 1 ท่าเดินออกลำเพลิน

ภาพที่ 141

ลักษณะท่า

คล้ายท่าฟ้อนลำเพลิน

มือ

- ชาย มือขวาจับกับกำบังหลัง หงายมือขึ้น แขนเหยียดตั้งมือซ้ายจับกับกำบัง ยกสูง หักข้อมือหันเข้าหาระดับศีรษะ งอคอก
- หญิง มือขวาหักข้อมือหงายขึ้น ล่งมือไปข้างหลังแบบเหยียดตั้งมือซ้ายยกขึ้นหักข้อมือหันเข้าหาลำตัว ระดับศีรษะ งอคอกเล็กน้อย

เท้า

- ชาย ก้าวเท้าซ้ายวางข้างหน้า ย่อเข้าเล็กน้อย
- หญิง เหมือนชาย

ลำตัว

- ชาย ยืนชันนอยหลังหญิง ลำตัวหันออกหน้าเวที หน้าซ้ายเล็งมองมือขวา ด้านหลัง กดไหล่เอียงลำตัวไปทางด้านซ้ายเล็กน้อย
- หญิง เหมือนชาย

การเคลื่อนไหว

- ชาย ย่ำเท้าก้าวเดินไปด้านข้างเป็นวงกลมจนถึงกลางเวที พร้อมกับชยับกับกำบังตามจังหวะ
- หญิง เหมือนชาย แต่กระดิกนิ้วไปมา ตามจังหวะ

ความหมาย

เป็นท่าฟ้อนเลียนแบบฟ้อนของหมอลำเพลินท่าหนึ่ง

ท่าที่ 2 ท่าลำเพลิน

ภาพที่ 142

ลักษณะท่า

คล้ายท่าเกี่ยวขู้

มือ

- ชาย มือขวาหงาย มือซ้ายคว่ำมือลง ยกมือทั้ง 2 กางออกข้างลำตัว ระดับสะโพก
- หญิง มือขวาหักข้อมือหงายขึ้น มือซ้ายหักข้อมือตั้งขึ้น ยกมือทั้ง 2 กางออกข้างลำตัวระดับสะโพก

เท้า

- ชาย ก้าวเท้าขวาวางข้างหน้าเต็มเท้า เปิดส้นเท้าซ้ายเล็กน้อย
- หญิง เหมือนชาย

ลำตัว

- ชาย ยืนชันหลังหญิง หันออกด้านหน้า ย่อตัวลงเล็กน้อย
- หญิง เหมือนชาย

การเคลื่อนไหว

- ชาย ก้าวเท้าซ้ายขึ้น 4 ก้าว พร้อมกับค่อยๆ ยกมือทั้ง 2 ขึ้น ระดับหน้า แล้วก้าวถอยหลัง 4 ก้าว พร้อมกับพลิกมือทั้ง 2 เปลี่ยนเป็นคว่ำ-หงาย และเอียงไหล่ซ้าย-ขวา สลับไปมาตามจังหวะ พร้อมทั้งขย่มตัว และเข้าไปด้วย
- หญิง เหมือนชาย แต่เปลี่ยนเป็นมือหงาย-คว่ำสลับกันไปมา

ความหมาย

เป็นท่าพ็อนเลียนแบบท่าพ็อนของหมอลำเพลินท่าหนึ่ง

ท่าที่ 3 ท่าเนิ่ง (แอ่นกาย)

ภาพที่ 143

ลักษณะท่า

คล้ายท่าพ็อนเกี้ยวซู้ แต่ยกมือทั้งสองชิดกันระดับหน้า

มือ

- ชาย มือทั้ง 2 ชยัคชึ้นชยัคชึ้นกับแก้มระดับหน้า งอศอกเล็กน้อย
- หญิง มือขวายกชึ้น หักข้อมือหันเข้าหาลำตัวระดับศีรษะ

เท้า

- ชาย วางเท้าซ้ายไปข้างหน้าห่างกันพอประมาณ ย่อเข่าทั้ง 2 ลง
น้ำหนักอยู่ขาขวา

- หญิง เหมือนชาย

ลำตัว

- ชาย ยืนช้อนหลังหญิงลักษณะสับหว่าง หันด้านข้างซ้ายมือออกหน้าเวที
เอนตัวไปด้านหลังพอประมาณ กอดไหล่ หันมองทางซ้าย

- หญิง เหมือนชาย

การเคลื่อนไหว

- ชาย มือทั้ง 2 ชยัคชึ้นชยัคชึ้นกับแก้ม พร้อมทั้งตีไหล่ไปมาตามจังหวะ
- หญิง มือทั้ง 2 เปลี่ยนมือ ทงาย-คว่ำ สลับไปมาพร้อมทั้งตีไหล่ตาม
จังหวะ

ความหมาย

เป็นท่าพ็อนเลียนแบบท่าพ็อนของหมอลำเพลินอีกท่าหนึ่ง

ท่าที่ 4 ท่าเตยเนง

ภาพที่ 144

ลักษณะท่า	คล้ายท่าพ็อนเกยวซู้ แต่มือทั้งสองชิดกันระดับเอว
มือ	- ชาย มือทั้ง 2 ยกขึ้นชยัตกับแก้มระดับหน้า งอคอกเล็กน้อย - หญิง มือขวายกขึ้น หักข้อมือหันเข้าหาลำตัวระดับศีรษะ
เท้า	นั่งคุกเข่าทับสันทั้งชาย-หญิง
ลำตัว	- ชาย นั่งซ้อนหลังหญิงลักษณะลับหว่าง หันด้านข้างซ้ายมือออกหน้าเวที เอนตัวไปด้านหลังพอประมาณ กัดไหล่ หน้ามองทางซ้าย - หญิง เหมือนชาย
การเคลื่อนไหว	- ชาย มือทั้ง 2 ชยัตกับแก้ม พร้อมทั้งตีไหล่ไปมาตามจังหวะ - หญิง มือทั้ง 2 เปลี่ยนมือ หงาย-คว่ำ สลับไปมาพร้อมทั้งตีไหล่ตาม จังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ็อนเลียนแบบท่าพ็อนของหมอลำเพลิน

ท่าที่ 5 ท่าเตี้ยเกี้ยว

ภาพที่ 145

ลักษณะท่า

คล้ายท่าศกัณฐ์โลมนาง

มือ

- ชาย มือทั้ง 2 ยกกางขึ้นทำท่าโอบ มือขวายกสูงเหนือศีรษะ มือซ้ายระดับศีรษะ

- หญิง มือขวาหักข้อมือหันเข้าหาลำตัวระดับอก งอศอกเล็กน้อย

มือซ้ายหักข้อมือตั้งขึ้น หน้าฝ่ามือออกระดับอก งอศอกเล็กน้อย

เท้า

- ชาย นั่งคุกเข่ายกตัวขึ้น ไม่นั่งทับส้น

- หญิง นั่งคุกเข่าทับส้น

ลำตัว

- ชาย ตัวตั้งตรง เอียงศีรษะซ้ายเล็กน้อย หน้ามองหญิง

- หญิง เอนตัวไปด้านหลัง เอียงขวาเล็กน้อย หน้ามองชาย

การเคลื่อนไหว

- ชาย เริ่มจากนั่งทับส้น มือขวาวาดลงแล้วยกขึ้นไประดับหน้า พร้อมทั้งยกตัวขึ้น

- หญิง เปลี่ยนสลับมือหงาย-คว่ำ สลับไปมาระดับเอว พร้อมทั้งตีไหล่เล็กน้อย

ความหมาย

เป็นท่าพ้อนเลียนแบบกิริยาท่าทางของผู้ชายที่พยายามเกี้ยวพาราสีฝ่ายหญิง

ท่าที่ 6 ท่าลำเพลินเดินเข้า

ภาพที่ 146

ลักษณะท่า

คล้ายท่าแซ่แกว่งหาง

- เหมือนท่าที่ 1 ทั้งชายและหญิง แต่ก้าวเท้าทำท่าเดินเข้าเวที

จากการสังเกตท่าพ็อนหมากกับแก๊บและลำเพลินที่แสดง โดยวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด พบว่ามีท่าพ็อนทั้งหมด 13 ท่า โดยมีท่าพ็อนหมากกับแก๊บ 7 ท่า และท่าพ็อนลำเพลิน 6 ท่า มีชื่อเรียกกำกับท่าแต่ละดั่งที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น ส่วนลักษณะเด่นของท่าพ็อนนั้นพอสรุปได้ว่า

1. ท่าพ็อนหมากกับแก๊บเป็นท่าพ็อนที่ต้องใช้ความสามารถเฉพาะตัวของนักแสดงการชยับกับแก๊บทั้งไม้ยาว-สั้น พร้อมทั้งแสดงท่าทางโลดโผนต่างๆ ประกอบด้วยเช่น ท่าเสื่อตะครูป ท่าดาวนอน เป็นต้น
2. ลักษณะท่าพ็อนหมากกับแก๊บมีท่าที่แสดงออกถึงท่าทางการร่วมเพศของฝ่ายชายอย่างชัดเจน เช่น ท่าเสื่อตะครูป ท่าดาวนอน ซึ่งแตกต่างจากท่าพ็อน

ในการแสดงพื้นบ้านอีสานอื่น ๆ

3. ทำพ็อนลำเพลินมีทั้งชาย-หญิง พ็อนพร้อมกัน โดยฝ่ายชายยังคงถือกั๊บแก็บชัยบไปมาพร้อมกับทำท่าพ็อนไปด้วย

4. ทำพ็อนลำเพลินโดยเฉพาะผู้หญิงมีลักษณะเด่นของท่าพ็อนในการใช้ส่วนต่างๆของร่างกายดังนี้

- 4.1 ลักษณะมือ
- การจับนิ้ว - นิ้วหัวแม่มือและนิ้วชี้ไม่จรดกัน
 - การพรมนิ้ว - หรือการกระดิกนิ้ว ส่วนใหญ่มีการกระดิกนิ้วทั้ง 2 ข้างไปมาตลอดในขณะที่พ็อน
 - การม้วนมือ - มีการม้วนมือในลักษณะคล้ายจับคว่ำและแบงายทั้ง 2 มือสลับไปมา
- 4.2 ลักษณะเท้า
- การวางเท้า - มีทั้งการวางเต็มเท้า 2 ข้างและเขย่งส้นเท้าข้างใดข้างหนึ่ง
 - การก้าวเท้า - มีการขยับเท้าเดินขึ้นลงไปด้านหน้า ด้านข้างและด้านหลังในลักษณะเต็มเท้า
 - การเตะเท้า - มีการก้าวเท้าเตะไปข้างหน้าแล้ววางเท้าไขว้เขย่งส้นเท้าหน้า เช่น ท่าก้าวเตะก่อนทำท่าหนึ่ง
 - การถัดเท้า - มีการเคลื่อนเท้าไปด้านหน้าโดยการถัดเท้าทั้ง 2 พร้อมกับบิดสะโพกไปมาในท่าแอวจิ่ง
- 4.3 ลักษณะลำตัว
- การเอนตัว - มีการเอนตัวไปด้านหลัง ทั้งในลักษณะยื่นและนั่งคือ ท่าหนึ่งและท่าเตี้ยหนึ่ง
 - การตีไหล่ - มีการตีไหล่ไปมาชัดเจนในท่าหนึ่ง
 - การย້อน - มีการย້อนในลักษณะขยับลำตัวและเข้าตามจังหวะ
- 4.4 การเคลื่อนไหว
- มีการเคลื่อนไหวตลอดเวลาในขณะที่พ็อน
 - มีการย້อนในลักษณะขยับลำตัวและเข้ากระทบจังหวะอย่างสม่ำเสมอ
 - มีการเคลื่อนไหวในลักษณะนอนคว่ำและนอนหงาย เช่น ท่าเสื่อตะครุบท่าปลาลอยกระเดียด เป็นต้น

ลำดับต่อไปใคร่ขอกล่าวถึงลักษณะการแสดงพ็อนตั้งทวยและสี่ทันดอนของสถาบัน-ราชภัฏอุบลราชธานี โดยมีองค์ประกอบในการแสดงดังนี้

พ็อนตั้งหวายและสีทันดอน

องค์ประกอบในการแสดง

1. โอกาสที่แสดง ใช้แสดงในงานรื่นเริงทั่วๆ ไป เช่น งานบุญต่างๆ ตลอดจนแสดงเผยแพร่วัฒนธรรมทั้งในและต่างประเทศ
 2. สถานที่แสดง แสดงได้ทั้งบนเวทีและสถานที่ที่จัดไว้สำหรับแสดง เช่น ในสนามกลางกลางแจ้ง เป็นต้น
 3. ผู้แสดง หรือผู้พ็อนเป็นผู้หญิงล้วน
 4. จำนวนผู้แสดง ไม่จำกัดว่าเป็นกี่คน ขึ้นอยู่กับสถานที่แสดง แต่ทั้งนี้นิยมพ็อนเป็นคู่ๆ
 5. การแต่งกาย
 - ตั้งหวาย - ใช้ผ้ารัดอกทั้งชาย นุ่งผ้าชิ้นมัดหมี่ คาดเข็มขัด
 - เกล้าผมมวยติดดอกไม้ มีเครื่องประดับ
 - สีทันดอน - ห่มผ้าสไบเฉียงทั้งชาย นุ่งผ้าชิ้นมัดหมี่ คาดเข็มขัด
 - เกล้าผมมวย มีเครื่องประดับ
 6. เครื่องดนตรี ใช้วงดนตรีอีสานบรรเลงประกอบ ได้แก่ โปงลาง พิณ แคน โหวด กลอง ฉาบ เป็นต้น
 7. ฉายที่ใช้
 - ตั้งหวาย ใช้ฉายลำตั้งหวายประกอบการลำและการพ็อน
 - สีทันดอน ใช้ฉายลำสีทันดอนประกอบการลำและการพ็อน
- ฉายที่ใช้ทั้ง 2 ฉายนี้มีอัตราจังหวะ 1-2-3-4 ใน 1 เที้ยว และทำพ็อนนิยมเปลี่ยนทำในจังหวะที่ 1 เสมอ

8. ลำดับขั้นตอนในการแสดง ทั้งการพ็อนตั้งหวายและสีทันดอนมีลักษณะและขั้นตอนในการแสดงต่างกันเล็กน้อยดังนี้ คือ พ็อนตั้งหวายมีการลำเกริ่นก่อนเล็กน้อย แล้วผู้แสดงจะพ็อนออกด้านหน้าเวที ฝ่ายผู้ลำจะลำประกอบการพ็อนอยู่ในวงดนตรี จนจบกระบวนการพ็อน ส่วนการพ็อนสีทันดอนจะไม่มีกรลำเกริ่น

แนวคิดและลักษณะทำพ็อนตั้งหวายและสีทันดอน

จากการสัมภาษณ์นางศิริเพ็ญ อัครตะไพบูลย์² หัวหน้าภาควิชานาฏศิลป์สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี ได้กล่าวถึงการพ็อนตั้งหวายและสีทันดอนว่า การแสดงทั้ง 2 ชุดนี้ ได้รับถ่ายทอดจากนายประดิษฐ์ แก้วชิน อาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านเจียด อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี แต่ได้ปรับปรุงลักษณะทำพ็อนให้สวยงามและถูกต้องตามแบบนาฏศิลป์ไทย เช่น

²สัมภาษณ์, ศิริเพ็ญ อัครตะไพบูลย์, หัวหน้าภาควิชานาฏศิลป์ สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, 10 มีนาคม 2538.

การจับนิ้วแต่เดิมนั้นจับแบบหลวมๆ นิ้วไม่จรดกัน ก็ได้ปรับปรุงให้มีการจับนิ้วจรดชิดติดกัน หรือ การตั้งวงที่ไม่ได้ระดับแน่นอน ก็ปรับปรุงกำหนดให้ตั้งวงได้ระดับและสัดส่วนที่แน่นอน เพื่อนำไป ใช้ในการเรียนการสอนและการแสดง ส่วนลักษณะท่าพ้องทั้ง 2 ชุดนั้น มีลักษณะท่าที่ใกล้เคียง คล้ายกันหลายท่า และไม่มีชื่อท่าเรียกกำกับครบทุกท่าแต่จะมีชื่อเรียกท่าบางท่า เช่น ท่าออก ท่าไหว ท่ารับเยือกๆ ซึ่งเรียกตามกิริยาท่าที่แสดงออกในกระบวนการพ้อง จึงได้กำหนดชื่อ ท่าเรียกชั้นในภายหลังเพื่อความสะดวกในการเรียนการสอน ฉะนั้นในการจัดชุดการแสดง แต่ละครั้งทีไปแสดงไม่นิยมจัดพ้องตั้งหวายและสีทันดอนไปแสดงในงานเดียวกัน จะเลือกชุดใด ชุดหนึ่งเพื่อมิให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกซ้ำซากและเบื่อหน่าย ทั้งนี้โดยส่วนใหญ่จะนิยมจัดชุดตั้งหวาย ไปแสดง เพราะเป็นที่นิยมของผู้ชมและเสมือนเป็นเอกลักษณ์ของชาวจังหวัดอุบลราชธานี

ดังนั้นในลำดับต่อไปจึงใคร่ขออธิบายลักษณะท่าพ้องตั้งหวายและสีทันดอนตามลำดับ ดังต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ท่าฟ้อนตั้งทวย
 แสดงท่าโดยนักศึกษาสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี
 บันทึกภาพเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2538 ณ สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี
 ท่าที่ 1 ท่าออก (ท่าสอดสร้อยมาลาแปลง)

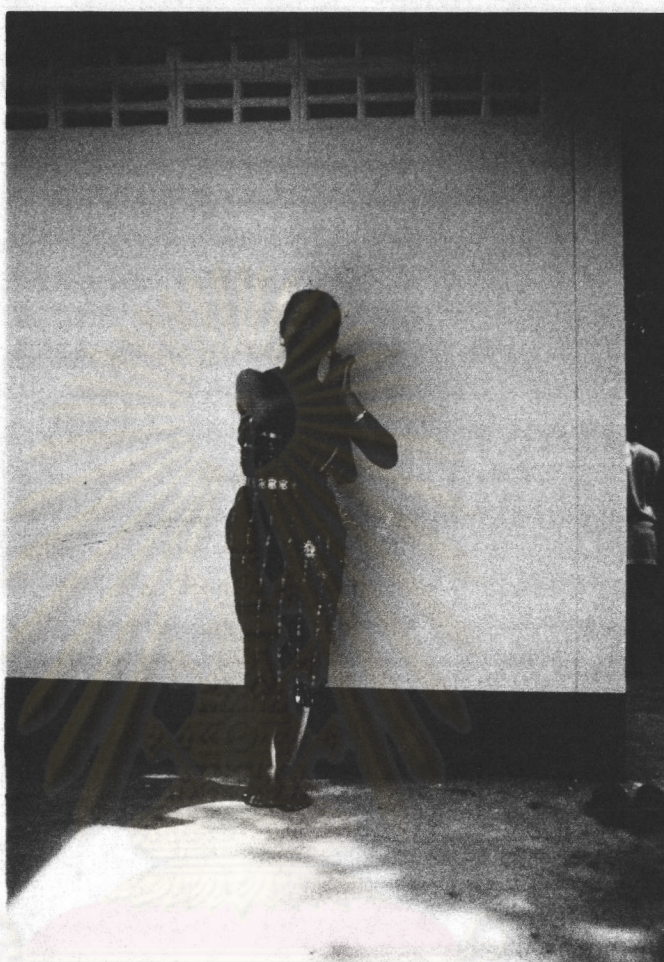

ภาพที่ 147

ลักษณะท่า

คล้ายท่าฟ้อนเกี้ยวชู้
 มือ มือขวาทำท่าจับระดับชายพก มือซ้ายตั้งวงระดับไหล่
 เท้า เท้าขวาวางเต็มเท้า เท้าซ้ายเปิดสั้นเท้าเล็กน้อย
 ลำตัว ตั้งตรง เอียงศีรษะขวา-ซ้าย สลับกันไปตามจังหวะ
 การเคลื่อนไหว ย่ำเท้า ขวา-ซ้าย เขย่งสั้นเท้าเล็กน้อย พร้อมกับเปลี่ยนมือขวา
 ตั้งวงมาเป็นจับระดับชายพกแล้วมือซ้าย โบกจับออกเป็นตั้งวงระดับ
 ไหล่ เอียงซ้าย-ขวา สลับกันไปตามจังหวะ

ท่าที่ 2 ท่าไหว้

ภาพที่ 148

เนื้อร้อง

"บัดนี้ข้าจักยกอนอละแม่่มือน้อง ชูสลอนละนอแม่จนับนิ้ว"

ลักษณะท่า

คล้ายท่าพิเภกถวายครู

มือ

ยกมือทั้งสอง ทำท่าไหว้ข้างศีรษะด้านซ้าย

เท้า

เท้าขวาเปิดสั้นเท้าเล็กน้อย เท้าซ้ายวางเต็มเท้า

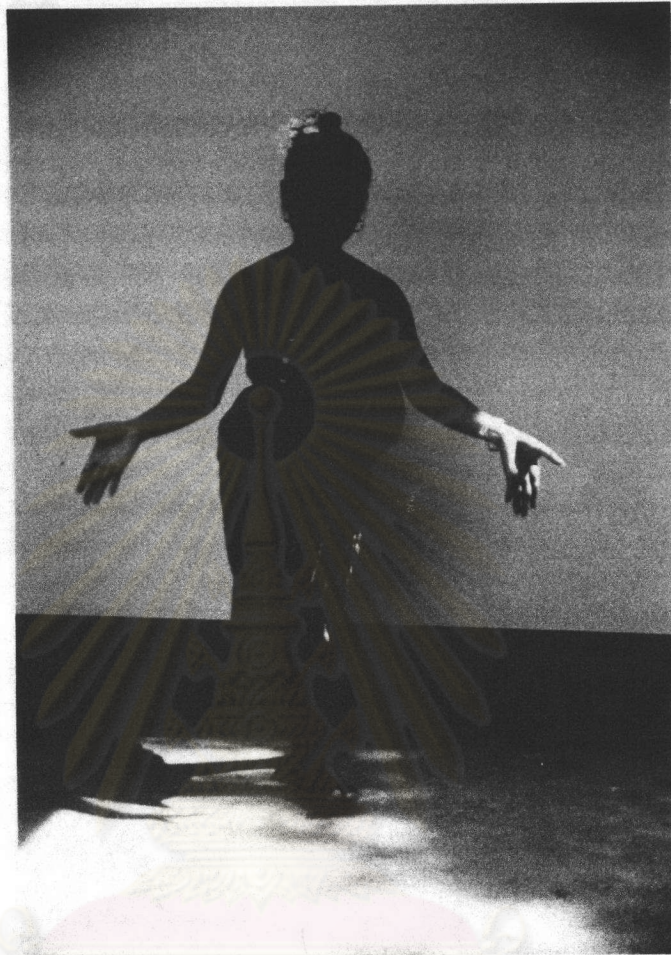
ลำตัว

ตั้งตรง กตโหล่ เอียงศีรษะซ้ายเล็กน้อย

การเคลื่อนไหว

ย่อเท้า ขวา-ซ้าย สลับกันไป เขย่งสั้นเท้าเล็กน้อย พร้อมกับขยับมือไหว้ด้าน ซ้าย-ขวา ตรงกลางหว่างอกและเอียงศีรษะสลับกันไปตามมือที่พนมไหว้

ท่าที่ 3 ท่ายุ้งพื่อนหาง

ภาพที่ 149

เนื้อเรื่อง

"ถวายให้ดอกผู้อยู่เทิง"

ลักษณะท่า

คล้ายท่ายุ้งรำแพน

มือ

แกงมือทั้งสอง ไปได้ด้านหลังข้างลำตัว

เท้า

วางเท้าซ้ายเหลื่อมด้านหน้า ซ่อเข้าลงเล็กน้อย

ลำตัว

ก้มตัวลงข้างหน้าเล็กน้อย

การเคลื่อนไหว

ตบเท้าซ้าย พร้อมกับขย่มตัวเล็กน้อยตามจังหวะ

ท่าที่ 4 ท่ามยุเรศ

ภาพที่ 150

เนื้อร้อง

"อ้ายพี่ของน้องนี่นา ช่างงามเอย"

ลักษณะท่า

คล้ายท่ากินรีชมดอก

มือ

มือทั้งสองตั้งวงบนข้างลำตัว ระดับศีรษะ

เท้า

วางเท้าซ้ายเหยียดมิด้านหน้า ย่อเข่าลงเล็กน้อย

ลำตัว

ก้มตัวลงข้างหน้าเล็กน้อย

การเคลื่อนไหว

ตบเท้าซ้าย พร้อมกับขยับตัวเล็กน้อยตามจังหวะ

ท่าที่ 5 ท่ารับ เยือกๆ ครั้งที่ 1

ภาพที่ 151

เนื้อเรื่อง

"เยือกๆ"

ลักษณะท่า

คล้ายท่าแหลวบินเซ็น

มือ

มือขวาตั้งวงด้านหน้าข้างลำตัวระดับศีรษะ มือซ้ายตั้งวงข้างลำตัว

ระดับเอว งอศอกเล็กน้อย

เท้า

ก้าวเท้าซ้ายไขว้ไปข้างหน้าวางเต็มเท้า เปิดสันเท้าขวา น้ำหนัก

อยู่ที่เท้าซ้ายย่อเข่าลง

ลำตัว

เอียงซ้าย กดไหล่ซ้ายเล็กน้อย

การเคลื่อนไหว

กระดกข้อมือทั้งสองพร้อมกับขยับตัวตามจังหวะ

ท่าที่ 6 ท่าสอดสร้อยมาลา

ภาพที่ 152

เนื้อเรื่อง

"ชายเอ๋ย จุดประสงค์...อ้ายพี่ของน้องนี่นา ชายงามเอ๋ย"

ลักษณะท่า

คล้ายท่าฟ้อนเกี้ยวซู้ แต่มือขวาลดลงต่ำ

มือ

มือขวาตั้งวงหน้า มือซ้ายจับระดับชายพก

เท้า

เท้าขวาวางเต็มเท้า เท้าซ้ายเปิดสั้นเท้าเล็กน้อย

ลำตัว

เอียงซ้าย กดไหล่ซ้ายเล็กน้อย

การเคลื่อนไหว

ขยับเท้าซ้าย-ขวา หมุนตัวไปด้านซ้าย 1 รอบ พร้อมทั้งกระดกข้อ
มือซ้ายตามจังหวะ จากนั้นจึงสลับเปลี่ยนมือขวาตั้งวง มือซ้ายจับ
หมุนตัวไปด้านขวาจนครบ 1 รอบ

ท่าที่ 7 ท่านางนอนแปลง

ภาพที่ 153

เนื้อร้อง

"ค่านางปูเป็นทาง....คนงามเอ๋ย"

ลักษณะท่า

คล้ายท่าแอ้งหยอนชา

มือ

มือขวาแบหงายด้านข้างระดับเอว งอศอกเล็กน้อย มือซ้ายจับคว่ำ
ทางด้านขวาระดับชายพก

เท้า

ยกเท้าขวา งอเข่าเล็กน้อยเท้าซ้ายวางเต็มเท้า งอเข่าเล็กน้อย

ลำตัว

เอียงซ้าย กดไหล่ซ้ายเล็กน้อย

การเคลื่อนไหว

ยกมือขึ้นลงสลับกันเล็กน้อย พร้อมกับยกคอ และยกสะโพกขึ้นลง
ตามจังหวะ จากนั้นจึงเปลี่ยนมือและเท้าทำท่าสลับตรงข้ามกัน

ท่าที่ 8 ท่ารับ เยื่อๆ 2

ภาพที่ 154

ลักษณะท่า

คล้ายท่ากั้นรัชมดอก	
มือ	มือทั้งสองตั้งวงทางด้านขวาระดับศีรษะ ห่างกันพอประมาณ
เท้า	เท้าขวาวางข้างหน้าเปิดปลายเท้าเล็กน้อย เท้าซ้ายวางเต็มเท้า ย่อเข่าลงเล็กน้อย
ลำตัว	เอียงขวา กดไหล่ขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	เริ่มจากก้มตัวลงจับหางมือทั้ง 2 ทางด้านซ้าย แล้วปล่อยมือออก เป็นตั้งวงทางด้านขวาพร้อมกับยัดตัวกลับมือทั้ง 2 ตามจังหวะ

ท่าที่ 9 ท่าเกี่ยวมอต่ำ

ภาพที่ 155

เนื้อเรื่อง

"ชายเอยมาเอาตั้งละนอแม่นหวายเซ็ง....คนโตเอย"

ลักษณะท่า

คล้ายท่าสาวลงทุ่ง แต่เปลี่ยนเป็นมือจับข้างลำตัว

มือ

มือทั้ง 2 ม้วนจับเข้าหาลำตัวข้างสะโพก

เท้า

ก้าวเท้าซ้ายเตะปลายเท้าด้านหน้า เท้าขวาวางเต็มเท้า

ลำตัว

หันลำตัวไปทางซ้าย หันด้านขวาออก กอดไหล่ เอียงซ้ายเล็กน้อย

การเคลื่อนไหว

ม้วนมือจับทั้ง 2 บ่อยออกเบ้ตั้งวง ทำสลับกันไป 3 ครั้ง พร้อม
ทั้งขยับสะโพกเล็กน้อย หมุนตัวไปทางด้านขวา 1 รอบ จากนั้นจึง
ทำท่าเดิมโดย หมุนตัวไปทางด้านซ้าย 1 รอบ

ท่าที่ 10 ท่าเกยวมือสูง

ภาพที่ 156

เนื้อเรื่อง

ลักษณะท่า

มือ

เท้า

ลำตัว

การเคลื่อนไหว

"นางเอย อันจบจบละนี้แม่นจิ่งน้อง....ครูบ้านนอก"

คล้ายท่าแหลวบินเขิน แต่ลดมือซ้ายลงเท้าสะเอว

ยกมือขวาตั้งวงระดับศีรษะ มือซ้ายเท้าสะเอว

ยกเท้าซ้ายไขว้ด้านหน้า เท้าขวาวางเต็มเท้า ย่อเข้าลง

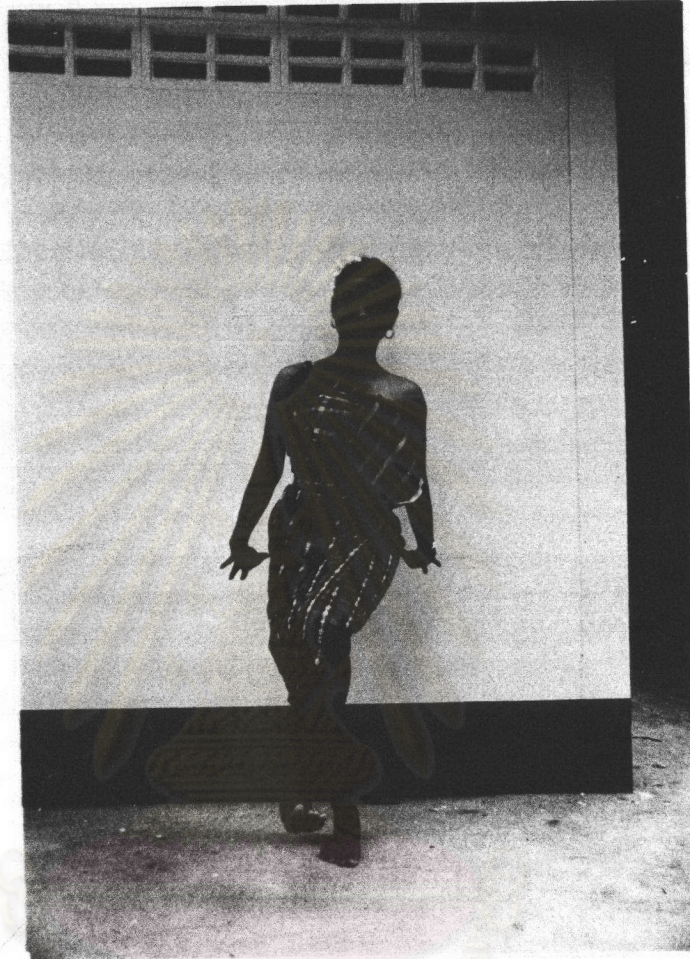
เอียงซ้าย กดไหล่ซ้ายเล็กน้อย

เริ่มจากมือขวาค่อยโยกมือจับออกเปลี่ยนเป็นตั้งวง แล้วเปลี่ยนมา

เป็นมือทั้ง 2 จึงไขว้ประสานที่อก ยกเท้าขวา หันตามซ้ายสลับกัน

ไปตามจิ่งหวะ

ท่าที่ 11 ท่ารับ เยือกๆ 3

ภาพที่ 157

ลักษณะท่า

มือ

คล้ายท่ายุงรำแพน

มือทั้ง 2 จับส่งหลัง เขยียดแขนตั้ง

เท้า

ยกเท้าซ้ายไขว้ติด เท้าขวาวางเต็มเท้า ย่อเข้า

ลำตัว

เอียงซ้าย กดไหล่ซ้ายเล็กน้อย

การเคลื่อนไหว

เริ่มจากจับหงายมือทั้ง 2 ข้างหน้าแล้วจึงเปลี่ยนมาเป็นจับส่งหลัง
วางเท้าซ้ายข้างหน้าพร้อมกัน ปล่อยมือออกเป็นตั้งวง ขย่มตัวเล็กน้อยตามจังหวะ

ท่าที่ 12 ท่าเลาะหาด

ภาพที่ 158

เนื้อเรื่อง

"ชายเอยคิดถึงคราวนอลละแมนเอาเว้า....คนโตเอย"

ลักษณะท่า

คล้ายท่าสว่น้อยปะแป้ง แต่มือซ้ายจับคว่ำ

มือ

มือซ้ายจับคว่ำ ยกแขนเหยียดตั้ง ไปด้านหน้าระดับไหล่ มือขวาแบ
หงาย หักข้อศอกข้างศีรษะ

เท้า

วางเท้าซ้ายด้านหน้า งอเข่า เท้าขวายืนเต็มเท้า

ลำตัว

ตั้งตรง เอียงขวา กดไหล่ขวาเล็กน้อย

การเคลื่อนไหว

ตบเท้าซ้ายตามจังหวะแล้วก้มลงสับมือทั้ง 2 เข้าหากันระดับเข่า
ทำเช่นนี้สลับกันไป

ท่าที่ 13 ท่ารับเยือกๆ 4

ภาพที่ 159

ลักษณะท่า

มือ

เท้า

ลำตัว

การเคลื่อนไหว

คล้ายท่าปูสิงหลาน แต่แบมือยื่นไปด้านข้าง

แบมือทั้ง 2 ออกข้างลำตัวขวา งอศอกเล็กน้อย

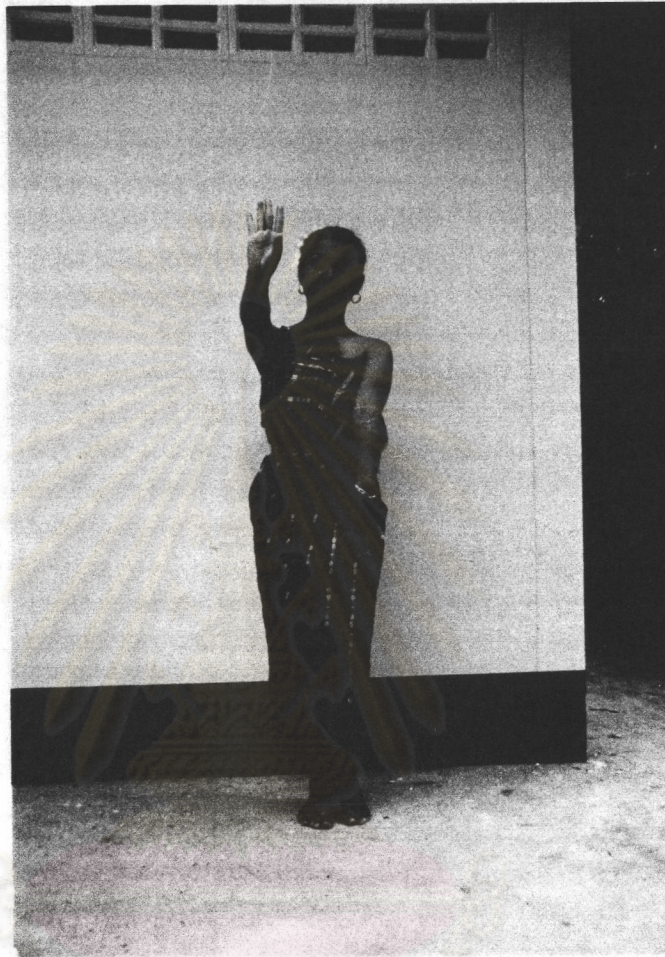
เปิดสันเท้าขวาเล็กน้อย เท้าซ้ายวางเต็มเท้า ย่อเข่าเล็กน้อย

เอียงศีรษะ กตไหล่ซ้าย

ชยับเท้าทั้ง 2 ไปทางขวา แล้วชยับมาทางซ้ายพร้อมทั้งม้วนมือ

ปล่อยออกเป็นตั้งวง

ท่าที่ 14 ท่าสาวมือจับ

ภาพที่ 160

เนื้อเรื่อง

"นางเอี้ยไผลิเมื่อละแม่หน้าอ้าย...คนงามเอี้ย"

ลักษณะท่า

คล้ายท่าคนซาเหยง

มือ

มือขวาตั้งวงด้านหน้าระดับศีรษะ มือซ้ายจับคว่ำด้านหน้าระดับ
สะโพก

เท้า

เปิดสันเท้าซ้ายเล็กน้อย เท้าขวาวางเต็มเท้า

ลำตัว

ตั้งตรง กอดไหล่เอียงศีรษะซ้ายเล็กน้อย

การเคลื่อนไหว

ดึงมือจับขึ้นระดับหน้าแล้วปล่อยเป็นตั้งวง พร้อมกับลดมือตั้งวงลง
เปลี่ยนเป็นจับคว่ำสลับกันไป พร้อมกับย่อเท้าตามจังหวะ

ท่าที่ 15 ท่าสอดสร้อยมาลาวงต่ำ

ภาพที่ 161

เนื้อเรื่อง

"ชายเอ๋ย ยานบ่จริงนอละแมนจิงว่า....คนงามเอ๋ย"

ลักษณะท่า

คล้ายท่าพ่อนเกยวู้

มือ

มือซ้ายจับหงายระดับชายพก มือขวาตั้งวงระดับหน้าอก งอศอก เล็กน้อย

เท้า

เท้าขวาวางไขว้ไปข้างหน้า เปิดสันเท้าซ้ายเล็กน้อย ย่อลง

ลำตัว

ย่อตัวลง

การเคลื่อนไหว

มือซ้ายปล่อยจับออกเป็นตั้งวง มือขวาตั้งลงมาจับคว่ำสลับกัน ค่อยๆ ย่อตัวลง แล้วยืดขึ้น ตามจังหวะ

ท่าที่ 16 ท่ารับเยือกๆ 5

ภาพที่ 162

ลักษณะท่า

คล้ายท่าพ่อนหลีกแม่เมีย แต่มือขวาส่งหลัง
 มือ มือขวาส่งจับหลัง หักข้อมือหงายขึ้น มือซ้ายตั้งฝ่ามือหันออกระดับ
 เอว งอศอกเล็กน้อย
 เท้า เท้าขวาก้าวไขว้ข้างหน้า เปิดส้นเท้าซ้ายเล็กน้อย ย่อเข่าลง
 ลำตัว ตะแคงตัวไปทางซ้าย กตไหล่ เอียงซ้ายเล็กน้อย
 การเคลื่อนไหว แหงมือซ้ายไปด้านข้างแล้วเปลี่ยนมาเป็นจับส่งหลัง มือขวาเปลี่ยน
 มาทางด้านข้างพร้อมกับเปลี่ยนมาเอียงขวาสลับกันไปมาพร้อมกับ
 กระตักนิ้วและข้อมเล็กน้อยตามจังหวะ

ท่าที่ 17 ท่าภมรเคล้ามือต่ำ

ภาพที่ 163

เนื้อร้อง

"บัดนี้ ขออวยพรนอละแมนส์ให้.....ข้าบายดี"

ลักษณะท่า

คล้ายท่าฟ้อนเกี้ยวชู้ แต่เปลี่ยนเป็นมือจับคว่ำและหงายมือ

มือ

มือขวาจับคว่ำระดับเข้า มือซ้ายแบหงายหักข้อมือระดับเข้า

เท้า

เท้าขวาวางแตะด้านหน้า เปิดสันเท้า เท้าซ้ายวางเต็มเท้า ย่อ
เข้าลง

ลำตัว

หันลำตัวไปทางด้านซ้าย ก้มตัวลงในลักษณะย่อ

การเคลื่อนไหว

ย่อเท้าขวา-ซ้าย หมุนตัวไปด้านขวา ปล่อยมือจับเป็นตั้งวงมือซ้าย
เปลี่ยนเป็นจับเข้าหาลำตัวระดับศีรษะ พร้อมกับค่อยยี่ตัวตั้งตรง

ท่าที่ 18 ท่าลำลา

ภาพที่ 164

เนื้อร้อง

"เอ้า ลา ลา ลา ลา ที่ดิฉันขอลาไปแล้ว"

ลักษณะท่า

คล้ายท่ากินรีชมดอก แต่ลดมือขวาลงต่ำ

มือ

มือซ้ายตั้งวงระดับหน้า มือขวาตั้งวงต่ำระดับสะโพก

เท้า

เท้าขวาวางเหลื่อมเท้าซ้ายเล็กน้อย เบ็ดสั้นเท้าขวา เท้าซ้ายวางเต็มเท้า

ลำตัว

กตไหล่ เอียงซ้ายเล็กน้อย ย่อตัวเล็กน้อย

การเคลื่อนไหว

ก้าวเท้าขยับเดินเข้าเวที โดยยกมือตั้งวงสูงสลับเปลี่ยนกันไปตามจังหวะ

จากการศึกษาและสังเกตการฟ้อนตั้งหวายของสถาบันราชภัฏอุบลราชธานีดังกล่าวพอสรุปถึงแนวคิดและลักษณะท่าฟ้อนให้เห็นชัดเจนดังนี้

1. เป็นการแสดงที่ภาควิชาดนตรีนาฏศิลป์สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี โดยอาจารย์ศิริเพ็ญ อัครตะโพยลย์ ได้รับการถ่ายทอดจากนายประดิษฐ์ แก้วชิน อาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านเจียด อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี พ.ศ. 2522 แล้วนำมาปรับปรุงดัดแปลงลักษณะท่าฟ้อนให้มีการจับนิ้วจรดชิดติดกัน และมีการตั้งวงเป็นมาตรฐานตามแบบแผนอย่างนาฏศิลป์ภาคกลาง ทั้งนี้เพื่อให้มีความเป็นระเบียบและสวยงามยิ่งขึ้นในการนำไปใช้ประกอบการเรียนการสอนและการแสดง

2. จำนวนท่าฟ้อนทั้งหมดมี 18 ท่า ได้แก่

2.1 ท่าออก(ท่าสอดสร้อยมาลาแปลง)	2.10 ท่าเกี่ยวมือสูง
2.2 ท่าไหว้	2.11 ท่ารับเชือกๆ 3
2.3 ท่ายุ่งฟ้อนหาง	2.12 ท่าเลาะหาด
2.4 ท่ามยุเรศ	2.13 ท่ารับเชือกๆ 4
2.5 ท่ารับเชือกๆ 1	2.14 ท่าสาวมือจับ
2.6 ท่าสอดสร้อยมาลา	2.15 ท่าสอดสร้อยมาลาวงต่ำ
2.7 ท่านางนอนแปลง	2.16 ท่ารับเชือกๆ 5
2.8 ท่ารับเชือกๆ 2	2.17 ท่าภมรเคล้ามือต่ำ
2.9 ท่าเกี่ยวมือต่ำ	2.18 ท่าลำลา

3. มีปริมาณความถี่ของท่าฟ้อนที่ใช้มากที่สุดและน้อยที่สุดเรียงตามลำดับดังนี้

- 3.1 ท่าสอดสร้อยมาลาจำนวน 3 ครั้ง
 3.2 ท่าไหว้จำนวน 3 ครั้ง
 3.3 ท่ารับเชือกๆ 1 จำนวน 2 ครั้ง
 3.4 นอกนั้นใช้ท่าจำนวนละ 1 ครั้ง

4. ลักษณะเด่นของท่าฟ้อน ได้แก่

4.1 ลักษณะมือ

การจับนิ้ว	- มีการจับนิ้วจรดชิดติดกันตามแบบนาฏศิลป์ไทย
การตั้งวง	- มีการตั้งวงระดับสูงต่ำ ตามแบบนาฏศิลป์ไทย
การกระตักนิ้ว	- มีการกระตักนิ้วไปมา
การกระตักมือ	- มีการกระตักข้อมือสลับปลายนิ้วตามจังหวะในท่ารับเชือกๆ

4.2 ลักษณะเท้า

- การย่อเท้า - มีการย่อเท้าสลับทั้ง 2 ข้าง โดยการย่อเท้าข้างใดข้างหนึ่งลงบนพื้นพร้อมกับกระดกเท้าหลังขึ้นแล้ววางย่อสลับไป
- การตบเท้า - มีการตบเท้าข้างใดข้างหนึ่งตามจังหวะ โดยการยื่นเท้าข้างหนึ่งเป็นหลักและน้ำหนักอยู่ที่เท้านั้น ส่วนเท้าอีกข้างหนึ่งจะวางยื่นออกมาเล็กน้อย แล้วใช้ปลายเท้าตบพื้นตามจังหวะ
- การขยับขา - มีการเดินขยับขาแกว่งหันไปด้านข้าง โดยการก้าวเท้าข้างใดข้างหนึ่งวางเต็มเท้า ส่วนอีกข้างหนึ่งยกส้นเท้าให้จุมกเท้าแต่ละพื้นพร้อมกับแกว่งขาขยับเข้าออกไปมาข้างลำตัว
- การไขว้เท้า - มีการไขว้เท้าในลักษณะวางไขว้และยกไขว้เป็นส่วนใหญ่

4.3 ลักษณะลำตัว

- การก้มตัว - มีการก้มตัวพอน โดยโน้มตัวไปด้านหน้าและด้านข้างทำท่าพอน
- การยกสะโพก - มีการยกสะโพกขึ้นลง

- 4.4 การเคลื่อนไหวท่าทาง - มีการเคลื่อนไหวท่าพร้อมกับก้าวเท้าไปตามจังหวะดนตรี
- มีการเปลี่ยนท่าพอนในจังหวะที่ 1 ของแต่ละเที่ยว แต่ไม่กำหนดแน่นอนว่าในแต่ละท่าจะใช้กี่เที่ยว
- มีการเคลื่อนไหวท่าทางโดยไม่หยุดนิ่ง หรือท่าทำค้าง

ในลำดับต่อไปใคร่ขออธิบายลักษณะท่าพอนสีทันดอณดังนี้

ท่าฟ้อนสี่ทันตอน
แสดงท่าโดยนักศึกษาศาสนาบ้านราชภัฏอุบลราชธานี

ท่าที่ 1 ท่าโยนจับข้าง

ภาพที่ 165

ลักษณะท่า

คล้ายท่าพายเขือสว่างแต่เปลี่ยนเป็นมือจับ
มือ มือซ้ายจับหงายที่ชายพก มือขวาจับส่งหลัง
เท้า เท้าซ้ายแตะข้างหน้า เท้าขวาวางเต็มเท้า
ลำตัว เอียงซ้าย กดไหล่ซ้าย ย่อลงเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว ปล่อยมือจับทั้ง 2 โบกออกเป็นตั้งวงข้างขวาระดับศีรษะ ทำสลับ
กันไปตามจังหวะ

ท่าที่ 2 ทำไขว้มือประสานอก

ภาพที่ 166

ลักษณะท่า

มือ	คล้ายท่าลมพัดพร้าว แต่เปลี่ยนมือไขว้ที่หน้าอก
มือทั้ง 2 ไขว้กันระดับอก มือขวาทับมือซ้ายกตนิ้วกลางทั้ง 2
ชี้่างลง
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปข้างหน้า เปิดส้นเท้าซ้าย
ลำตัว	กตไหล่ขวา เอียงขวา ย่อเข่าลง
การเคลื่อนไหว	ม้วนมือทั้ง 2 ไขว้กันระดับอก พร้อมทั้งก้าวเท้าขวา ย่อลง

ท่าที่ 3 ท่ามยุเรศ

ภาพที่ 167

ลักษณะท่า

คล้ายท่ากนิริชมดอก

มือ

มือทั้งสองตั้งวงบนข้างลำตัว ระดับศีรษะ

เท้า

วางเท้าซ้ายเหยียดด้านหน้า ข้อเข่าลงเล็กน้อย

ลำตัว

ก้มตัวลงข้างหน้าเล็กน้อย

การเคลื่อนไหว

ตบเท้าซ้าย พร้อมกับขยับตัวเล็กน้อยตามจังหวะ

ท่าที่ 4 ท่าสาวมือจับ

ภาพที่ 168

ลักษณะท่า

มือ	คล้ายท่าคนซาแห้ง มือขวาตั้งวงด้านหน้าระดับศีรษะ มือซ้ายจับคว่ำด้านหน้าระดับ สะโพก
เท้า	เปิดส้นเท้าซ้ายเล็กน้อย เท้าขวาวางเต็มเท้า
ลำตัว	ตั้งตรง กอดไหล่เอียงศีรษะซ้ายเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ตั้งมือจับขึ้นระดับหน้าแล้วปล่อยเป็นตั้งวง พร้อมกับลดมือตั้งวงลง เปลี่ยนเป็นจับคว่ำสลับกันไป พร้อมกับย่อเท้าตามจังหวะ

ท่าที่ 5 ท่าลำลา

ภาพที่ 169

ลักษณะท่า

คล้ายท่ากินรีชมดอกไม้ แต่ลดมือขวาลงต่ำ
 มือ มือซ้ายตั้งวงระดับหน้า มือขวาตั้งวงต่ำระดับสะโพก
 เท้า เท้าขวาวางเหลื่อมเท้าซ้ายเล็กน้อย เปิดลิ้นเท้าขวา เท้าซ้าย
 วางเต็มเท้า
 ลำตัว กตไหล่ เอียงซ้ายเล็กน้อย ย่อตัวเล็กน้อย
 การเคลื่อนไหว ก้าวเท้าซ้ายเดินเข้าเวที โดยยกมือตั้งวงสูงสลับเปลี่ยนกันไปตาม
 จังหวะ

จากการศึกษาและสังเกตการฟ้อนสี่ท่อนตอนของสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี พอจะสรุปถึงแนวคิดและลักษณะท่าฟ้อนได้ดังนี้

1. ได้แนวคิดในการออกท่าฟ้อน โดยได้รับการถ่ายทอดจาก นายประดิษฐ์ แก้วซิด อาจารย์ใหญ่โรงเรียนชุมชนบ้านเจียด อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี ในราวปี พ.ศ. 2522 เช่นเดียวกับฟ้อนตั้งหวาย และได้มีการปรับปรุงดัดแปลงเพิ่มเติมดังนี้

- 1.1 การแต่งกาย นุ่งผ้าชิ้นมัดหมี่ ท้มสไบเฉียงแทนการสวมเสื้อ คาดเข็มขัด มีเครื่องประดับเพื่อความสวยงาม
 - 1.2 เครื่องดนตรี เดิมมี พิณ แคน กลอง ฉาบ กั๊บแก๊บ และได้เพิ่มโปงลาง โห่หวด เข้าไปบรรเลงประกอบเพื่อความไพเราะ น่าฟัง
 - 1.3 กลอนลำ จะไม่มีการลำเกริ่น และลำลาในฟ้อนตั้งหวาย เพราะต้องการยึดถือรูปแบบเดิม
 - 1.4 ท่าฟ้อน ได้ปรับปรุงดัดแปลง ให้มีการจับนิ้วจรดชิดติดกัน และมีการตั้งวงที่เป็นมาตรฐานตามแบบแผนอย่างนาฏยศิลป์ เพื่อความเป็นระเบียบและสวยงาม ในการนำไปใช้ประกอบการเรียน การสอน และการแสดงตั้งจะเห็นได้จากภาพประกอบคำอธิบายข้างต้น
2. จำนวนท่าฟ้อนทั้งหมดมี 5 ท่า ได้แก่
 - 2.1 ท่าโยนจับข้าง
 - 2.2 ท่าไขว้มือประสานอก
 - 2.3 ท่ามยุเรศ (เข้าตั้งหวาย)
 - 2.4 ท่าสาวมือจับ (เข้าตั้งหวาย)
 - 2.5 ท่าลำลา (เข้าตั้งหวาย)
 3. มีปริมาณความถี่ของท่าฟ้อนที่ใช้ท่าละ 5 ครั้ง
 4. ลักษณะเดินของท่าฟ้อน ได้แก่
 - 4.1 ลักษณะมือ
 - การกระดิกนิ้ว - มีการกระดิกนิ้วไปมาในท่าที่ 3
 - การกระดิกข้อมือ - มีการกระดิกข้อมือสับปลายนิ้วในท่าที่ 5
 - 4.2 ลักษณะเท้า
 - เดินย่ำเท้า - มีการย่ำเท้าสลับทั้ง 2 ข้างในท่าที่ 4 โดยการย่ำเท้าข้างใดข้างหนึ่งลงบนพื้นพร้อมกับกระดกเท้าหลังขึ้นแล้ววางย่ำสลับกันไป

- เดินลับเท้า - มีการเดินลับเท้าทั้ง 2 โดยการก้าวเท้าขวา-ซ้าย
สลับกันไปเรื่อยๆ ในลักษณะก้าวเต็มเท้า
- การใช้เท้า - มีการวางเท้าไขว้ด้านหน้าเป็นส่วนใหญ่
- 4.3 ลักษณะลำตัว
- การโน้มตัว - มีการโน้มตัวพอน ในลักษณะเฉียง ไปด้านหน้าเล็กน้อย
- การยกสะโพก - มีการยกสะโพกขึ้นลง
- 4.4 การเคลื่อนไหว
- มีการเคลื่อนไหวท่าทางตวมจังหวะและจะเปลี่ยนท่าใน
จังหวะที่ 1 ของแต่ละเที่ยวซึ่งไม่กำหนดตายตัวว่าในแต่ละ
ท่าจะใช้กี่เที่ยว
- มีการเคลื่อนไหวท่าทางตลอดโดยไม่ทำท่าค้างหรือหยุดนิ่ง

จะเห็นได้ว่าการแสดงของสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี ทั้ง 2 ชุด คือฟ้อนตั้งหวาย
และสีทันดอน มีที่มาของแนวคิดในการออกท่าพอนเหมือนกัน และมีแนวทางในการปรับปรุง
ตัดแปลงคล้ายคลึงกัน คือ มีการจับนิ้วและตั้งวงแบบนาฏศิลป์ไทยจะแตกต่างกันบ้างในลำดับ
ขั้นตอนการแสดง ซึ่งฟ้อนตั้งหวายจะมีการล่าเกริ่นและล่าลาแต่ฟ้อนสีทันดอนจะไม่มี การล่า
ดังกล่าว ส่วนลักษณะท่าพอนส่วนใหญ่มีท่าที่ซ้ำหรือเหมือนกันในการแสดงทั้ง 2 ชุด ในเรื่อง
การจับนิ้วและการตั้งวง ผู้วิจัยเห็นว่าการจับนิ้วไม่ควรยึดแบบแผนของนาฏศิลป์มาเป็นหลัก
ในการพอน เพราะเนื่องจากการพอนแบบชาวบ้านอีสานที่มีเอกลักษณ์อย่างชัดเจนที่ไม่นิยม
จับนิ้วจรดกัน ส่วนการตั้งวงนั้น ถ้าเป็นการแสดงที่ใช้ผู้พอนหลายๆ คน อาจกำหนดระดับ
การตั้งวงได้เพื่อความสวยงามรูปแบบหนึ่ง ส่วนลักษณะท่าพอนที่ซ้ำกันหรือเหมือนกันดังกล่าว
แสดงว่าเป็นท่าที่นิยมใช้กันบ่อยๆ และมีการถ่ายทอดสืบเนื่องต่อกันมาซึ่งมีปรากฏในการแสดง
ชุดอื่นๆ อีกด้วย ลักษณะดังกล่าวน่าจะนับเป็นลักษณะเด่นของท่าพอนอีสานที่น่าสนใจ

ในท้ายบทนี้พอสรุปได้ว่าสถาบันการศึกษาทั้ง 2 แห่งนี้ คือ วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด
และสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี มีหน้าที่ในการศึกษาในส่วนภูมิภาคและโดยเฉพาะทางด้านดนตรี
นาฏศิลป์ได้มีการรวบรวมเก็บข้อมูลศิลปะพื้นบ้านอีสาน แล้วนำมาประดิษฐ์เป็นชุดการแสดงเพื่อ
ประกอบการเรียนการสอนและการแสดง เผยแพร่สู่สายตาประชาชนโดยทั่วๆ ไป